

peculiarities. The teachers of our department implement effective forms and methods of work for the accomplishment of the tasks. We constantly update not only the educational material, but approaches to its application. Our practical progress is based on the theoretical investigations.

*The nature of communication changed with the growth of globalization changes, the extension of international contacts, and the internationalization of society in general. The analysis of scientific resources on problems of intercultural communication brings about **the conclusion** that only the study of the interrelationship between culture and communication through the identification of cultural models and the application of the gained knowledge are necessary steps to overcome misunderstandings and conflicts.*

Key words: *intercultural communication; multicultural education; multiculturalism; professional tourism education; formation of multicultural personality; language education in multicultural space; cultural orientation of professional training; interrelationship between culture and communication.*

*Одержано редакцією 15.09.2017
Прийнято до публікації 29.09.2017*

УДК 377 (045)

НІКОЛАЄСКУ Інна Олександрівна,
кандидат педагогічних наук,
докторант кафедри педагогіки вищої школи
і освітнього менеджменту,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна
e-mail: nikolaesky@ukr.net

КЕРІВНИЦТВО ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЮ РОБОТОЮ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК СФЕРА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВИКЛАДАЧА СИСТЕМИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** Презентовано досвід здійснення дослідно-експериментальної роботи загальноосвітніх навчальних закладів і ролі викладача щодо її керівництва. Зазначено, що керівництво викладачами системи післядипломної педагогічної освіти дослідно-експериментальною роботою загальноосвітніх навчальних закладів є однією з науково-методичних сфер професійно-педагогічної самореалізації. Висвітлено результати проведення дослідно-експериментальної роботи з проблеми підвищення якості освітніх послуг загальноосвітніх навчальних закладів. На рівні перспектив подальшого дослідження виокремлено роботу з упровадження інноваційних форм і методів методичного супроводу суб'єктів дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня.*

***Ключові слова:** дослідно-експериментальна робота; освітні послуги; професійно-педагогічна самореалізація; викладач; система післядипломної педагогічної освіти; інформаційно-комунікаційні технології; науково-методичний семінар; телекомунікаційні технології; круглий стіл.*

Постановка проблеми. Кардинальні зміни, що відбуваються в останні десятиліття в економічній і соціальній сферах України, зародження інформаційного суспільства, стрімкий розвиток наукових знань, інформаційних і комунікаційних технологій потребують нових вимог до науково-педагогічних працівників системи післядипломної педагогічної освіти, які здатні не лише поєднувати глибокі фундаментальні знання й практичну підготовку, але й застосовувати новітні досягнення

педагогічної науки, прогнозувати результати освітнього процесу, проводити дослідно-експериментальну роботу і впроваджувати ефективні інновації в освітній процес шкіл.

У цих умовах незмірно зростає роль викладача як наукового керівника, консультанта щодо розвитку дослідно-експериментальної роботи загальноосвітніх навчальних закладів і здійснення керівництва цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом в освітній галузі підвищилася увага до проблем організації дослідно-експериментальної роботи в закладах освіти в наукових дослідженнях Т. Волобуєвої, Л. Даниленко, Н. Кушнарєнко, О. Чернишова, В. Шейка та інших. Аналіз сучасних наукових джерел засвідчив, що існують роботи, у яких розкрито сутність, форми, засоби і методи науково-дослідної роботи (В. Андрєєв, Г. Артемчук, Б. Бальзамов, А. Воробйов, М. Донченко, Г. Кловак, О. Крушельницька, А. Лушников, О. Микитюк, О. Овакімян та інші), але керівництво дослідно-експериментальною роботою ще не розглядалося як сфера професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної педагогічної освіти.

Мета статті – презентувати результати дослідно-експериментальної роботи загальноосвітніх навчальних закладів Черкаського регіону з проблеми підвищення якості освітніх послуг і ролі викладачів системи післядипломної освіти в її керівництві.

Виклад основного матеріалу. Дослідно-експериментальна робота є складником регіональної освітньої політики і має на меті розроблення й упровадження педагогічних інновацій, що пов'язані з розв'язанням проблем практичної дошкільної, загальної середньої, позашкільної та післядипломної освіти. Перераховані чинники формують особливі вимоги до науково-методичної діяльності викладачів системи післядипломної освіти щодо організації дослідно-експериментальної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів і педагогічних колективів-учасників дослідно-експериментальної роботи, які виконують функцію наукового консультанта, керівника, тьютора. Загальновідомо, що науково-педагогічні працівники мають не лише володіти дослідницькими навичками, оперувати науковими категоріями, а й уміти забезпечувати методичний супровід дослідно-експериментального пошуку в закладах освіти, ефективно застосовувати його можливості для методичної роботи.

Власний практичний досвід щодо керівництва дослідно-експериментальною роботою регіонального рівня переконливо доводить, що окрім дидактики викладачеві як науковому консультанту і керівнику цієї діяльності необхідно оволодіти також прикладними аспектами організації наукової діяльності, що представлена певними алгоритмами (переліком і послідовністю дій, схемами). Саме цей аспект має зорієнтувати викладачів у напрямі управління системою дослідно-експериментальною роботою в загальноосвітніх навчальних закладах.

Коротко презентуємо результати власного керівництва дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня, яке здійснювалося відповідно до наказу Департаменту освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації № 67 від 17.03.2014 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи з теми «Організаційно-педагогічні умови підвищення якості освітніх послуг загальноосвітніх навчальних закладів» на базі Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

До участі в дослідно-експериментальній роботі було подано заявки від 9 навчальних закладів, проте активними виявилися лише 2 загальноосвітні навчальні заклади, зокрема Шрамківська ЗОШ I-III ступенів Драбівської районної ради та Драбово-Пристанційна ЗОШ I-III ступенів Драбівської районної ради.

За час проведення дослідно-експериментальної роботи *Шрамківською загальноосвітньою школою I-III ступенів Драбівської районної ради Черкаської області* відновлено роботу *батьківського університету «Освіта для батьків»*. Варто

значити, що робота педагогічного колективу школи з батьками здійснювалася за напрямками організаційної роботи школи з сім'єю, підвищенням педагогічної культури і просвітницької роботи батьків. В організаційній роботі доцільним є поєднання індивідуальних, групових, колективних і масових форм роботи. Серед основних провідне місце займали індивідуальні бесіди, які відбувалися як за ініціативою самих батьків, так і за сприяння класного керівника, соціального педагога чи психолога. Позитивним моментом реалізації початкового етапу експерименту є те, що його впровадження відбувалося не лише шляхом здійснення виховного впливу на учасників цільових груп, тобто дітей, батьків, учителів, а й у навчальній діяльності – через викладання навчальних дисциплін. Відповідно до цього і з метою отримання якісних освітніх послуг, нових знань учнів понад існуючий стандарт у школі організовано такі *факультативи*: «Практикум із синтаксису української мови» (10 клас), «Цікава орфографія» (6 клас), «Виразне читання» (7-9 клас), «Історія українського письменства» (8 клас), «Практикум з правопису» (українська мова, 8 клас), «Хімічні реакції» (8 клас), «Літературна мозаїка» (6 клас), «Основи інформаційних технологій» (9 клас), «Рівний-рівному» (10 клас), «Основи психології особистості» (11 клас), «Аптека природи» (5 клас), «Історичні постаті» (8 клас).

Відповідно до мети і завдань експерименту найбільш *поширеними темами досліджень у галузі маркетингу* вчителі закладу обрали такі: «Становлення сучасного педагога як суб'єкта інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи», «Побудова системи задоволення потреб споживача на підставі аналізу результатів попередньої діагностики потреб потенційних освітніх послуг», «Диферсифікаційні напрями маркетингу (розширення асортименту аналогами товару чи послуги, надання нових послуг вже наявним клієнтам, використання нових технологій)», «Інтеграційний напрям маркетингу (контроль за появою конкурентів)», «Інноваційні технології навчання».

З метою оптимізації діяльності закладу щодо надання якісних освітніх послуг на всіх рівнях їх споживання було організовано роботу *інтелектуального клубу «Відродження»* для вчителів, батьків і громадськості селища.

Педагогічний колектив *Драбово-Пристанційної ЗОШ I-III ступенів Драбівської районної ради Черкаської області* проводив дослідно-експериментальну роботу в рамках становлення комплексу-моделі «Школа-село» на засадах євроінтеграції. Протягом 2014-2017 рр. педагогічним колективом у рамках проблеми дослідження проведено такі методичні заходи:

- *науково-теоретичний семінар* «Законодавча база та державні документи, що регламентують діяльність експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів». У результаті роботи семінару було створено паперову й електронну базу державних документів, які є основою проведення дослідження;
- *педагогічна рада* з проблеми «Організаційно-педагогічні умови підвищення якості освітніх послуг ЗНЗ». На засіданні педради було проаналізовано стан, проблеми й умови підвищення якості освітніх послуг у школі;
- *педагогічні читання* за темою «Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження маркетингових досліджень в освіті», готуючись до яких учителі познайомилися з працями З. Рябової, Т. Оболенської, М. Литвинова, В. Маркова, А. Панкрухіна, Е. Песоцкої, В. Уколова та ін.;
- *круглий стіл* із питання «Модель випускника школи», у результаті роботи якого були визначені компетентнісні характеристики випускника школи в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки;
- *проблемний семінар* «Підвищення конкурентоспроможності ЗНЗ через інноваційну діяльність»;

– *теоретичні семінари* на тему «Європейська освіта для європейської країни», «Основні характеристики освітніх послуг школи в контексті освітнього маркетингу».

Ці заходи були спрямовані на неперервний розвиток цілого ряду компетентностей, які сприяють інноваційному потенціалу закладу освіти і дають змогу учням школи-майбутнім абітурієнтам основу для працевлаштування, особистої реалізації та розвитку, соціальної інтеграції та активного громадянства.

Під час роботи інструктивно-методичної наради за темою «Європейський вимір навчання в школі» творчими групами створено навчальні програми і проекти з факультативу, а також розпочато формування методичного бюлетеню з розробками уроків із включенням матеріалів шкільного факультативу «Європейська спільнота».

У рамках експерименту спільно з педагогічним колективом та учнями школи створено постійно діючий шкільний Євроклуб «Європейська спільнота», який є шкільною організацією, що діє з метою спілкування, обміну інформацією, розширення знань про Європу та Європейський Союз, виховання молоді в дусі спільних європейських цінностей, створення умов для самореалізації й гармонійного розвитку особистості.

Важливого значення під час підготовчого етапу експерименту було приділено роботі з батьками учнів. З метою залучення батьків до дослідно-експериментальної роботи і надання відповідної інформації з теми дослідження було проведено *проблемний семінар* «Чим може бути корисним європейський досвід викладання в українській школі?».

Однією з організаційно-педагогічних умов підвищення якості освітніх послуг загальноосвітніх навчальних закладів стала робота з громадськістю. Відповідно до реалізації цієї умови було *підписання договору між школою та школою польської мови в Черкасах*, а також *підписання угоди про Євроатлантичну співпрацю з Інститутом трансформації суспільства*.

Як результат проведення дослідно-експериментальної роботи «Організаційно-педагогічні умови підвищення якості освітніх послуг загальноосвітніх навчальних закладів» було підготовлено та видано *підручник* Л. Чернової, директора школи, «*Становлення комплексу-моделі «Школа-село» на засадах євроінтеграції*».

Педагогічний колектив *Безбородьківської ЗОШ I-III ступенів Драбівської районної ради Черкаської області* в рамках дослідно-експериментальної роботи виокремив одну з організаційно-педагогічних умов підвищення якості освітніх послуг загальноосвітніх навчальних закладів і надав їй вагомого значення. Під час засідання творчої групи було з'ясовано, що ефективність освітніх послуг буде залежати від збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів закладу, від створення освітнього середовища, що спрямоване на збереження й зміцнення здоров'я дітей, покращення їхнього настрою та самопочуття, створення сприятливих умов для розвитку і саморозвитку, покращення функціонального стану організму, підвищення адаптаційних можливостей і формування мотивації на здоровий спосіб життя.

Дослідивши існуючі технології здоров'язбереження за кордоном і в Україні, проведено *круглий стіл за участю батьків і вчителів з елементами тренінгу* на тему «Як виховати дитину фізично здоровою?», визначено напрям подальшого розвитку школи в умовах експерименту «Апїтерапія» (лікування бджолами).

Відповідно до програми дослідно-експериментальної роботи за темою дослідження педагогічним колективом *Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 13 Черкаської міської ради* окрім основних завдань експерименту було вивчено *питання інноваційної та експериментальної роботи в освітніх закладах України та світу з проблеми підвищення якості освітніх послуг*. Як результат цієї роботи педагогічним колективом закладу було здійснено *впровадження елементів*

дистанційного навчання – робота в інформаційному середовищі «Мережеве місто Україна» та оновлено сайт школи (режим доступу: [http:// school13.ck.ua](http://school13.ck.ua)), уведено структурний компонент «Експериментальна робота», що містить такі елементи: технологічний паспорт інновації, нормативні документи, експериментальна робота (висвітлюються проведені заходи за темою експерименту, розміщуються статті, презентації), фотоматеріали.

З метою підвищення рівня професійної компетентності педагогічного колективу організовано науково-методичний супровід дослідно-експериментальної роботи, зокрема:

- семінар для директорів загальноосвітніх шкіл Тальнівського району «Застосування ІКТ в управлінській діяльності керівника закладу освіти»;
- заняття міської школи професійної адаптації молодих учителів іноземних мов із теми «Формування лексичних і граматичних навичок при використанні пісень на уроках іноземної мови»;
- участь у Першому установчому засіданні «Створення Центру Освітніх Комунікацій» (м. Бровари, березень 2014 р.);
- участь у Першому освітньому фестивалі «Інтерактивний світ знань Epson» (м. Київ, травень 2014 р.).

З метою підвищення якості освітніх послуг педагогічним колективом розробляється і рекомендується до впровадження програма створення уроків у *Master Tool та Easy School Book – усі уроки в одній електронній книзі*. Учителі працюють в інформаційному середовищі «Мережеве місто Україна», надають додаткові освітні послуги на платформі Adobe Connect Pro, створюють інтерактивне календарне планування. Цілком нові можливості для учнів і викладачів надають телекомунікаційні технології. Учні одержують доступ до професійних банків і бази даних, опановують наукові проблеми, обмінюються результатами з іншими дослідниками у своїй галузі. Школярі мають змогу брати участь в Інтернет-олімпіадах, турнірах, одержують унікальну можливість спілкуватися практично по всьому світові.

Підсумовуючи зазначене вище, наголосимо, що під час проведення дослідно-експериментальної роботи і здійснення керівництва нами як науковим консультантом було розроблено програму дослідно-експериментальної роботи з запропонованою низкою науково-методичних заходів. Перед початком дослідно-експериментальної роботи з теми «Організаційно-педагогічні умови підвищення якості освітніх послуг загальноосвітніх навчальних закладів» нами у формі круглого столу проведено наукове консультування щодо загальних питань у розрізі досліджуваної проблеми і реалізації етапів дослідно-експериментальної роботи. Спільно з керівниками експериментально-дослідних майданчиків розробляють механізм взаємодії всіх суб'єктів дослідно-експериментальної роботи з урахуванням основних положень про інноваційну і дослідно-експериментальну роботу, здійснюють діагностику змін стану об'єкта і предметів дослідно-експериментальної роботи.

Протягом усього експерименту нами здійснювався науково-методичний супровід дослідно-експериментальної роботи загальноосвітніх навчальних закладів, який полягав у забезпеченні взаємодії щодо впровадження освітніх інновацій; упровадженні нової технології та певної послідовності дій, що мають забезпечити конкретний професійно значущий результат; апробації педагогічної системи для визначення і приведення у відповідність мети, змісту, методів дослідно-експериментальної роботи і взаємодії суб'єктів науково-методичного супроводу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, аналіз діяльності експериментальних закладів освіти регіону показав достатній рівень реалізації задумів та очікуваних результатів.

Серед перспектив подальшого дослідження цієї проблеми виокремлюємо роботу щодо впровадження інноваційних форм і методів методичного супроводу суб'єктів дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня.

Список використаних джерел

1. Введение в научное исследование по педагогике / под ред. В. И. Журавлева. – Москва : Педагогика, 1988. – 237 с.
2. Безбородківська загальноосвітня школа I-III ступенів Драбівської районної ради Черкаської області. – [Електронний ресурс] : Web-сайт. – Режим доступу : <http://bezborodkyzosh.at.ua/>
3. Гаврилюк О. С. Організація дослідно-експериментальної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі / О. С. Гаврилюк // Таврійський вісник освіти. – 2015. – № 4 (52). – С. 26–32.
4. Драбово-Присланційна загальноосвітня школа I-III ступенів Драбівської районної ради Черкаської області. – [Електронний ресурс] : Web-сайт. – Режим доступу : <http://drabovo-prustan.ucoz.ru/>
5. Комка О. Дослідно-експериментальна та інноваційна діяльність у сучасних закладах освіти / О. Комка // Майбутня. – 2014. – № 13 (липень–серпень). – С. 81–84.
6. Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів № 13 Черкаської міської ради. – [Електронний ресурс] : Web-сайт. – Режим доступу : <http://school13.ck.ua/site/>
7. Чернишов О. І. Науково-методичний супровід експериментально-дослідної роботи в регіоні / О. І. Чернишов // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2013. – № 2 (15). – С. 60–64.
8. Чернишов О. І. Організація науково-дослідницької роботи в освітній установі : методичний посіб. / О. І. Чернишов, Т. Б. Волобуєва. – Донецьк : «Витоки» Днобл ПППО, 2007. – 148 с.
9. Шейко В. М. Організація та методика науково- дослідницької діяльності : підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – Київ : Знання – Прес, 2002. – 295 с.
10. Шрамківська загальноосвітня школа I-III ступенів Драбівської районної ради Черкаської області. – [Електронний ресурс] : Web-сайт. – Режим доступу : <http://shramkowka.at.ua/>

References

1. *Introduction to scientific research on pedagogy.* (1988). (Ed. by Zuravlev, V. I.) Moscow (in Russ.)
2. *Bezborodivka secondary school of the I-III grades of Drabiv district council of Cherkassy region.* Retrieved from <http://bezborodkyzosh.at.ua/> (in Ukr.)
3. Gavryliuk, O. S. (2015). Organization of experimental and experimental activity in a general educational institution. *Tavriys'kyu visnyk osvity (Taurian Journal of Education)*, 4 (52), 26–32 (in Ukr.)
4. *Drabovo-Secondary secondary school of I-III grades of Drabiv district council of Cherkassy region.* Retrieved from <http://drabovo-prustan.ucoz.ru/> (in Ukr.)
5. Komka, O. (2014). *Experimental and innovative activity in modern educational institutions.* *Maybutnya (The future)*, 13, 81–84 (in Ukr.)
6. *Cherkasy specialized school of I-III degrees № 13 of Cherkasy city council.* Retrieved from <http://school13.ck.ua/site/> (in Ukr.)
7. Chernyshov, O. I. (2013). Scientific and methodological support of experimental research work in the region. *Naukova skarbnytsya osvity Donechchyny (Scientific treasury of education of Donetsk region)*, 2 (15), 60–64 (in Ukr.)
8. Chernyshov, O. I. (2007). *Organization of research work in an educational institution: methodical manual* (in Ukr.)
9. Shaiko, V. M., & Kushnarenko, N. M. (2002). *Organization and methods of research and development: textbook* (in Ukr.)
10. *Shramkiv secondary school of I-III grades of Drabiv district council of Cherkassy region.* Retrieved from <http://shramkowka.at.ua/> (in Ukr.)

Abstract. NIKOLAESKU Inna Oleksandrivna. *Management of research-experimental work of general learning educational institutions as a field of professional and pedagogical self-realization of the pedagogical education system's teacher*

Introduction. *In the conditions of the entry of Ukraine into the world educational space, the development of research-experimental work of the school and the involvement of teachers of the system of postgraduate pedagogical education are important to this process.*

Purpose. *The results of own research of the leadership of research-experimental work of secondary educational institutions of the regional level are presented.*

Results. *The implementation of one of the organizational and pedagogical conditions of vocational and pedagogical self-realization of teachers of postgraduate education is considered.*

We have identified leadership in the research-experimental work of general education institutions. It is noted that the teacher during the leadership of experimental work professionally self-actualized as a scientific adviser, head, tutor. The results of research-experimental work of the regional level on the problem of improving the quality of educational services of general educational institutions are presented. The role of the teacher in the implementation of research-experimental work is highlighted.

Originality. *The main results of the leadership of research-experimental work of separate schools of Cherkasy region are presented. The challenge and purpose of experiment was to appropiate the organizational and pedagogical conditions for improving the quality of educational services of general education institutions. Briefly describes the various forms and methods used by experimental institutions during the elaboration of a leading research problem. The main results that the school achieved during the experiment was mentioned: the development of textbooks, seminars at the regional and Ukrainian levels, the discussion of school clubs and Internet sites.*

Conclusion. *The leadership of the research-experimental work of general educational institutions is one of the areas of professional and pedagogical self-realization of the accountant system of postgraduate education. Prospects for further research – introduction of innovative forms and methods of methodological support of subjects of research-experimental research work of the regional level.*

Key words: *experimental and experimental work; educational services; vocational and pedagogical self-realization; teacher of postgraduate pedagogical education system; information and communication technologies; scientific and methodical seminar; telecommunication technologies; forms and methods of training.*

Одержано редакцією 30.09.2017

Прийнято до публікації 05.10.2017

378.147 (045)

НІНОВА Тетяна Степанівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна
e-mail: ninova@ukr.net

ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. *Розглянуто сутність і виявлено основні суперечності, що доводять необхідність удосконалення процесу формування екологічної свідомості майбутніх учителів початкової школи. Проведено аналіз поняття «екологічна свідомість», визначено структуру екологічної свідомості майбутнього вчителя та її компоненти. Представлені результати й аналіз анкетування студентів 1-3-х курсів спеціальності 013 «Початкова освіта» з метою виявлення рівня екологічних знань і свідомості. Установлені педагогічні умови, які сприятимуть удосконаленню процесу формування екологічної свідомості майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки.*

Ключові слова: *екологічна свідомість; структура екологічної свідомості; педагогічні умови формування екологічної свідомості; професійна підготовка вчителя; екологічна компетентність.*